

När man talar om korna...

- Diskursiva positioneringar av svenska lantraskor för produktion och bevarande

Speaking of the cows....

- Positioning Swedish native breeds of cattle in discourses about production and preservation

Tove Ortman

När man talar om korna...

- Diskursiva positioneringar av svenska lantraskor för produktion och bevarande

Speaking of the cows...

- Positioning Swedish native breeds of cattle in discourses about production and preservation

Tove Ortman

Handledare: Camilla Eriksson, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Carin Martiin, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2015

Omslagsbild: Fjällkor vid middagsgivan, fotograf Tove Ortman

Övriga bilder: Fotograf Tove Ortman

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Lantraser, lantbruksforskning, kritisk diskursanalys, subjektposition, alternativa produktionsformer, nötkreatursavel, landsbygdsutveckling, diversifiering

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Vilken plats har lantraskor i dagens rationaliserade och högproducerande lantbruk och hur bidrar de till försörjningsmöjligheterna på landsbygden? Syftet med denna uppsats är att undersöka hur lantras-kors egenskaper beskrivs, och hur detta positionerar dem som lämpliga för olika typer av produktion. Uppsatsen grundas i en intervjustudie med lantbrukare som bedriver produktion med lantraskor. Detta kompletteras med intervjuer med representanter från de respektive avelsföreningarna för lantraserna Fjällko, Rödkulla, Fjällnära ko samt allmogekor (Bohuskulla, Ringemålako och Väneko). Genom att analysera materialet med kritisk diskursanalys identifieras centrala teman i diskursen om lantrasernas produktion. Tyngdpunkten i diskussionen ligger på hur lantraskorna positioneras i en diskurs som lämpade för olika produktionsinriktningar för lantbruk, främst för alternativa och mångsidiga produktionssystem som småbruk, fäbodbruk och småskalig framställning av livsmedel. Detta formuleras i diskursen som en viktig faktor för lantbruks överlevand, och i slutändan en diversifierad och hållbara landsbygd.

Nyckelord: Lantraser, lantbruksforskning, kritisk diskursanalys, subjektposition, alternativa produktionsformer, nötkreatursavel, landsbygdsutveckling, diversifiering.

Abstract

What position has the native cattle breeds in the modern rational and high producing agriculture of Sweden, and how do they add to the means of livelihood in the countryside? The purpose of this essay is to examine how the native cattle are described and positioned as suitable for different kinds of production. The essay is based on a field study with farmers in Sweden who keep native cattle breeds and use them in production. This is supplemented with interviews with representatives from the breeding associations responsible for the native breeds Fjällko, Rödkulla, Fjällnära ko and Allmogeko (including Bohuskulla, Ringemålako and Väneko). By applying critical discourse analysis, several key themes are identified in a discourse about production with native breeds. The discussion is focused on how the native cattle are positioned in the discourse as suitable for different kind of agricultural production, mostly small-scale farms, farms using a summer- farm system and farms with small-scale food production. This is presented in the discourse as a important way to diversify farms and enable them to survive, which in the end contributes to a diverse and sustainable countryside.

Keywords: Native breeds, agricultural science, Critical Discourse Analysis, positioning, alternative production, cattle breeding, rural development, diversified countryside

Innehållsförteckning

1 Lantraskor nu och då.....	6
1.1 Lantraskor – att bevara en ras	7
1.2 Kritisk diskursanalys	9
1.3 Avelsföreningarna.....	11
1.4 Lantraskornas historia	11
1.5 Att räkna kor	14
2 Beskrivningar av lantraskor	16
2.1 Mjölproduktion – lönsamhetspress och mjölk kvalitet	18
2.2 Köttegenskaper och storlek.....	21
2.3 Dikor – temperament och hantering	23
2.4 Kor på bete – grovfoderomvandling och resurssnål produktion.....	26
2.5 Att tänka med dikotomier.....	28
3 Den alternativa lantraskon	29
3.1 En ny produktionsdiskurs	29
3.2 När man talar om korna.....	31
3.3 Lantraskorna och framtiden.....	34
4 Källor och litteratur	35

Koraser:

Hollstein – Utpräglad mjölkko. Förut kallad SLB, Svensk Låglandsboskap, men efter att inkorsningen med amerikansk Hollstein har blivit så pass dominerande så heter avelsföreningen numera Svensk Hollstein.

SRB – Svensk Rödbrokig Boskap, mjölkko med goda köttegenskaper, känd som bra kombinationsko.

Jersey – Mindre mjölkko, populär i mindre besättningar och som hushållsko. Karaktäristiskt rådjursfärgad.

Hereford – Lättare köttas, och känd för lugnt temperament.

Charolais – Tung köttas. Vit färg, vanligaste köttasen i Sverige.

Simmental – Medeltung köttas, även mjölkko i mindre utsträckning.

Highland Cattle – Lätt köttas från Skottland. Långhårig och populär på naturbetesmarker.

Fjällko – Lantrasko, traditionellt en mjölkko. Avelsföreningen heter Föreningen Svensk Fjällrasavel

Fjällnära – En undergrupp av fjällkor. Mindre till växten, mer anpassat till fjällnära bete. Ett hundratal av de kor som anses mest enhetligt rasrena är anslutna till avelsföreningen för Äldre Svensk Boskap

Rödkulla – Lantrasko, traditionellt en mjölkko men även populär kombinationsras.

Allmogeko- Egentligen tre separata raser lantraskor, Ringemålako, Väneko och Bohuskulla, men som sköts via en gemensam avelsförening, Föreningen Allmogekon.

SKB – Svensk Kullig Boskap. Avelsförening för Fjällkor och Rödkulla under senare delen av 1900- talet, numera ofta korsningar med andra mjölkkraser.

”Det finns fyra sorters kor: mjölkkor, köttkor, kombinationskor och kor i största allmänhet” (John Seymor, Självhushålling: en handbok för realister och drömmare, 1976)

1 Lantraskor nu och då

- "Det här är Filippa", presenterar bonden. "Hon är en sån där lantrasko, så hon är lite speciell hon". Jag, en bortkommen och blyg 17-årig koskötare på rundvisning första arbetsdagen i den stora mjölkladugården, jag undrar allt vad som är så speciellt med den här lilla kon, men vågar inte riktigt fråga. Kossan är mycket mindre än de andra stora svartvita korna, hon är rödbrokig och ser snäll ut. Jag klappar henne lite försiktigt på flanken innan vi fortsätter. På kafferasten i kontrollrummet lite senare börjar berättar lantbrukaren lite mer om Filippa. Hon är av en ras som heter Bohuskulla, en gammal ras som fanns här i Bohuslän förr i tiden. De är mer anpassade till det karga betet här, på bergiga och steniga skogsbackar, och nuförtiden är de nästan utrotade. Lantraskorna producerar alldeles för lite säger lantbrukaren, jämfört med gårdens övriga kor av den högproduktiva mjölkrasen Hollsteiner så mjölkar Filippa nästan ingenting. Efter nästa kalvning kommer hon nog få gå som diko. Det är ju enda sättet att få någon lönsamhet på henne, hon skulle ju egentligen slaktats för länge sedan som alla andra kor som blir för gamla och mjölkar för lite. Men det är ju fint att ha en sån gammal ras, och så hon är så snäll så hon får gå kvar som "klappe-ko" avslutar lantbrukaren. Jag är i alla fall glad att ha Filippa i lagården. De andra drygt hundra korna är svåra att bli vän med, men Filippa är alltid nyfiken och kommer och tittar och undersöker när jag jobbar. Det känns lite sorgligt på något vis. Här är hon, en av de få som finns kvar av rasen, som är för lågproducerande för att vara med i den moderna, högintensiva mjölkproduktionen. Finns det någon framtid för henne och de andra lantraskorna, undrar jag medan jag skrapar skit, tittar till mjölkroboten och flaskmatar kalvar. Vad har lantraskorna för roll att spela i det moderna högintensiva lantbruket?

1.1 Lantraskor – att bevara en ras

Vad är det som motiverar till att hålla lantraskor? I dagens jordbruk är det en ständig press att få ihop lönsamheten, och det är svårt att få produktionen att gå ihop även med de mest moderna koraserna. Färre och färre stora lantbruk har lantraskor eftersom det är, precis som lantbrukaren som ägde Filippa resonerade, svårt för ett modernt storskaligt lantbruk att hålla de lågproducerande lantrasdjuren – mer än någon enstaka som ”klappe-ko”. Det är helt enkelt för höga avkastningskrav. Jag bestämde mig för att undersöka hur lantbrukare som ändå har lantraskor ser på sin produktion. Vad motiverar dem till att hålla dessa raser, som i den konventionella jordbruksdiskursens ses som lågproducerande och olönsamma?

Syftet med denna uppsats är att undersöka och diskutera vilka diskurser om lantraskors egenskaper och användbarhet som finns bland avelsföreningar och lantbrukare, och hur detta motiverar och påverkar fortsatt avelsarbete och hållande av lantraskor.

Ämnesområdet för uppsatsen är landsbygdsutveckling, och jag är nyfiken på hur produktion med de mindre lönsamma lantraskorna bidrar till möjligheterna att leva och försörja sig på landet. Men först av allt måste vi klargöra vad en lantrasko är.

Dagens lantraskor härstammar från lokala stammar av kor som hölls av allmogen i olika delar av Sverige. Än idag har lantraskorna nära till sin historia. Håkan Hallander skriver i boken Svenska Lantraser (1989), att lantraserna inte har varit föremål för lika produktionsinriktad avel som många andra koraser. Eftersom de i princip blev utkonkurrerade av mer högproducerande raser redan i mitten av seklet, så blev de inte framavlade att passa i större, mer intensiva besättningar, som de flesta andra raser. I många sammanhang framställs djuren därför vara mer ursprungliga och ålderdomliga, något som vi kommer att undersöka närmre senare i uppsatsen.

Under slutet av 1900-talet så minskade antalet kor drastiskt, tills raserna var nära utrotning. Retoriken kring lantraskorna som ursprungliga blev nu extra uttalad, och diskursen om lantraskorna kom att präglas av deras hotade position. De kom att betraktas som en form av levande kulturminnen som måste bevaras, och raserna finns ofta re-

presenterade på friluftsmuseer och i kulturresevat, där Skansen och Nordens Ark kanske är de mest välkända aktörerna.

Numera skyddas raserna via Jordbruksverket i efterföljelse av Rio-konventionen för biologisk mångfald 1992 (Jordbruksverket 1992). Aveln administreras av 4 avelsföreningar efter avelsplaner godkända av jordbruksverket. Men om raserna ska bevaras behöver det finnas lantbrukare som kan hålla dem. Jordbruksverket skriver i en handlingsplan från 2009 om bevarandeproblematiken:

Endast ett fåtal av de svenska husdjursraserna lämpar sig för den höga avkastning som krävs för lönsamhet i dag. Det har gjort att det endast finns ett fåtal raser med stora populationer av djur som hela livsmedelsproduktionen är uppbyggd på. Följden har blivit att särskilt lantraserna har minskat i antal [...]I dagsläget är det nödvändigt att ta till särskilda åtgärder för att bevara de äldre svenska husdjursraser som inte längre används i den kommersiella produktionen av livsmedel. (Jordbruksverket 2009, sid 4)

Den här typen av resonemang är karaktäristiskt för synen på lantraskor i Sverige. Framställningen är paradoxal; å ena sidan beskrivs korna som olönsamma med för låg produktionskapacitet, men å andra sidan anses de vara viktiga att bevara för framtiden. Lantrasdjuren beskrivs som något som måste bevaras i en levande genbank, men som kanske inte nödvändigtvis kan användas i produktion. Själva *bevarandet* av de genetiska resurserna lyfts fram som ett egensyfte i diskursen, de ska bevaras för bevarandets skull. I bevarandemålet finns en inbyggd problematik – vad händer med bevarandediskursen när raserna är ”räddade” genetiskt? Det finns många engagerade människor som jobbar hårt för att bevara raserna, och som lägger ner mycket ideell tid och kraft på det. Det sociala fält som sysslar med lantraser är brett, och innefattar både heltids- och deltidslantbrukare, självhushållare och hobbylantbrukare. På internetforum som hemsidan Alternativ.nu, facebookgrupper som ”Vi som älskar Fjällkor” och i tidningarna Åter och Småbrukaren så frodas intresset för lantraskor i annonser, diskussionstrådar och foton.

Lantraskor har inte varit föremål för särskilt många tidigare studier, och framförallt inte samhällsvetenskapliga sådana. I lantbruksforskning anses det ofta röra sig om ett särintresse, och de studier som finns behandlar ofta avelstekniska eller veterinärmedicinska frågor. Det statistiska underlaget är också magert, av anledningar som jag kommer återkomma till. För att besvara mitt syfte har jag således fått

vända mig till grundkällan – de lantbrukare som håller lantraskorna och som engagerar sig i aveln av dem.

Jag intervjuat lantbrukare och engagerade i de respektive rasernas avelsföreningar. Totalt har jag besökt 5 gårdar och genomfört samtalsintervjuer med 6 lantbrukare. Informanternas egna erfarenheter och vardagliga upplevelser i sitt lantbruk och avelsarbete fick stå i fokus för intervjuerna. För att använda Steinars Kvaless definition, har samtalsintervjuer som syfte att ”*erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i avsikt att tolka de beskrivna fenomenens mening*” (Kvale 1997, sid 13) vilket gör det till en passande metod för uppsatsens syfte. Jag har dessutom genomfört fyra telefonintervjuer med ordföranden i avelsföreningarna. Dessa har varit mer strukturerade, och haft till syfte att få en bild över avelsföreningarnas arbete. Jag har valt att anonymisera lantbrukarna jag har talat med. Det sociala fält som ägnar sig åt lantraskor är så pass litet att det hade blivit onödigt lätt att identifiera dem, och detta skulle ta fokus från framställningen av materialet. Representanterna från avelsföreningarna är däremot inte anonymiserade, och benämns därför med både för- och efternamn till skillnad från övriga informanter.

Lantbrukarna berättade om sina gårdar och verksamheter, om korna och om sina erfarenheter och tankar kring lantraskornas egenskaper och användning. I samband med intervjuerna fick jag också en rundvisning på gårdarna (utom i ett fall, där gården var ett skärgårdshemman på en ö, och vi träffades på ett café i närmsta ort). Jag fick träffa korna, titta in i ladugårdarna, smaka färsk gräddmjölk och klappa kalvar, och varje kväll gjorde jag noggrant rent mina komocks-fläckade kängor för att inte sprida smittor till nästa gård. Till viss del var jag nog hjälpt av min tid som koskötare på olika gårdar – dels genom att min roll som intervjuare blev mindre främmande när jag också kunde dela med mig av lite ko-historier (när kossan Pryda -700 kg tungstälde sig på min hand, när ungtjurarna smet ut till grannarnas trädgård osv.) men också rent praktiskt- jag visste att jag skulle flytta mig om kvigorna blev lite för ystra eller om dikon blev orolig för kalven.

1.2 Kritisk diskursanalys

För att analysera materialet kommer jag använda mig av kritisk diskursanalys efter Norman Faircloughs teorier (2003). Diskursanalysen är en användbar metod för att undersöka hur språket styr tankemönster och handlingar, och på så vis försöka identifiera centrala teman i dis-

kursen kring lantraskornas egenskaper, och hur detta används för att skapa identiteter för koraserna. Den kritiska diskursanalysen som Fairclough har utarbetat tar avstamp i text. Men texten behöver inte nödvändigtvis vara skriven, det kan också röra sig om saker som sägs i intervjuer, på möten eller i helt vanliga samtal. Fokus ligger på att undersöka det som har sagts, eller producerats, dess syfte, effekt och sättet det sägs på. Ett centralt begrepp i analysmetoden är diskurs. Diskurs är ett begrepp som kan ha många olika innebörder beroende på vem som använder det. I Faircloughs mening så handlar det om sätt att framställa och (representera) världen, att beskriva och förklara tankar, relationer och strukturer. Diskurserna kan variera beroende på vem som producerar texten – alltså talar eller skriver – och i vilket sammanhang. Det kan alltså finnas flera olika diskurser inom ett fält, beroende på vilket perspektiv den som talar eller skriver har. (Fairclough 2003)

Texten kan användas för att konstruera roller, eller stilar för individer. Stilen avgör sedan vad som anses som bra och riktigt för ett subjekt inom diskursen, vilket kallas subjektpositioner. Detta bidrar sedan till att skapa en social identitet åt subjekt i diskursen. För att med diskursanalytisk hjälp kunna undersöka hur kons egenskaper och roll konstrueras så kommer jag att använda mig av Faircloughs teorier om hur stilar och roller konstrueras för subjekt inom en diskurs. Diskursanalysen är alltså ett användbart medel för att undersöka hur subjektpositioner reproduceras genom språket och om hur identiteter skapas. Hur konstrueras kons subjektposition? För att detta ska låta sig göras måste alltså kon behandlas som ett subjekt - en individ vars egna handlingar och vilja påverkar den sociala verkligheten. Att tala om kon som ett subjekt, med en position i de sociala strukturerna är jag inte ensam om. Den norske forskaren Lars Christian Risan har studerat hur kor kan ses som produktiva subjekt, och ges olika subjektpositioner beroende på lantbrukarens inställning (Risan 2003).

Uppfattningarna om kornas subjektposition kan skifta, även inom en diskurs. Det kan finnas flera olika meningsskapande inom en diskurs som beskriver samma fenomen på olika sätt (jmf Fairclough 2000 ref efter Bergström & Bóreus). Engelsmannen Lewis Holloway skriver i artikeln *What then is this cow* (Holloway 2003) om hur brittiska skrifter om självhushållning ger kor helt nya diskursiva positioner. Han undersöker hur djur kan ges positioner inom en diskurs, där korna och kornas ägare ges helt andra subjektpositioner, värden och egenskaper än i mer traditionell lantbrukslitteratur. På samma vis finns det, som vi ska se, inom avelsdiskussionerna tydliga försök att hitta olika lämpliga

positioner, eller för att använda Faircloughs begrepp, stilar, för lantraskorna. Kornas egenskaper används för att konstruera tänkbara stilar, och för att formulera en position åt korna. Men det finns många värderingar om vad en bra lantrasko ska ha för egenskaper, och framförallt vad hon ska producera. Det är inte alltid som dessa uppfattningar stämmer överens med varandra.

1.3 Avelsföreningarna

Det finns fyra avelsföreningar för lantraskor: Föreningen Svensk Fjällrasavel, Svenska Rödkulleföreningen, Föreningen Allmogekon och Föreningen för äldre svensk boskap. Jag har valt att huvudsakligen koncentrera mig på de båda två största raserna, fjällko och rödkulla. Detta är dels för att begränsa urvalet, men framförallt för att dessa avelsföreningar har funnits till längst, om än i olika konstellationer och under olika namn, och har hunnit stabilisera populationerna. De två andra avelsföreningarna Allmogekon och Äldre Svensk Boskap är relativt nystartade, och är i en liknande situation avelsmässigt som Fjällkon och Rödkullan på 90- talet. Det handlar helt enkelt om att man i dessa raser måste använda alla friska djur i aveln, eftersom det inte finns tillräckligt många individer för att kunna göra ett striktare urval. För Fjällkorna och Rödkullan är situationen annorlunda, och ordföranden i föreningarna uppger att avelsunderlaget är förhållandevis gott, med bra genetisk spridning och låg inavel. Det enskilt största problemet för raserna är istället att det är att antalet besättningar minskar, framförallt de mjölkande.

1.4 Lantraskornas historia

För att förstå bakgrunden till hur lantraskorna beskrivs så krävs kännedom om rasernas historia. Historiken används, som vi kommer se, ofta som fond för beskrivningarna av lantraskornasegenskaper.

I början av 1800-talet så fanns det många olika typer av nötkreatur i Sverige, och nästan varje bygd hade sin egen variant med särskilda kännetecken. Hallander berättar i sin utförliga genomgång av svenska lantraser (1989) om hur korna ofta valdes ut för att passa just sin särskilda bygds förutsättningar, trots att det sällan skedde någon organiserad avel. Exempelvis så var det vanligare med lite kraftigare behornade kor söderut i landet, där det var vanligt att använda oxar som dragdjur. Längre norrut var det magrare betesmarker, och då blev

också kotyperna lite mindre i kroppsstorlek, och många var kulliga, det vill säga saknade horn. Under senare hälften av 1800 – talet började spridas ett allmänt intresse för husdjursavel, i takt med att den agrara revolutionen tog fart. Den förut ostrukturerade aveln anpassades för ett mer rationellt jordbruk i och med att entusiastiska lantbrukare och lantbruksvetare började försöka skapa mer enhetlighet bland de mycket varierade lantraserna. Detta skedde i princip genom att börja bedöma avelsdjur på premieringar, och på det viset få möjlighet att forma rasen och avla fram egenskaper som ansågs önskvärda. Enligt ett beslut 1893 så bestämdes det till exempel att godkända färger för Fjällkor skulle vara vit med inslag av svart eller brunt - en riktlinje som sedan ofta kallats för ”den vita kostymen”, skriver Hallander vidare. Även Rödkullan blev uppmärksammas på ett likande vis – rasen ”upptäcktes” under slutet av 1800-talet på gårdar i Dalarna och Bohuslän, och riktlinjer sattes upp för hur en rödkulla borde se ut. Två lantraser valdes alltså ut från en mångfald av olika kor från olika delar av Sverige, som hade en mycket stor variation i utseende – de flesta hade dock gemensamt att de var kulliga, d.v.s. hornlösa. Raserna samlades två avelsföreningar, Fjällkon och Rödkullan med tillhörande stamboksföring 1912. De behornade, lite större boskapen hamnade istället i avel mot det som senare skulle bli rasen SRB, Svensk Rödbrokig Boskap. (Hallander 1989) De båda raserna började alltså utformas med fokus på enhetlighet och ökad produktion.

Enligt Föreningen Svensk Fjällrasavel (2015) ökade rödkullorna och fjällkornas avkastning anmärkningsvärt under de närmsta decennierna, tack vare avelsarbetet och genom den bättre utfodringen. För fjällkorna fördubblades avkastningen mellan 1890 – 1940. Men avelsföreningarna hade dålig ekonomi, och av föreningsekonomiska skäl gick de bägge föreningarna ihop år 1938 och bildade föreningen SKB, föreningen för Svensk Kullig Boskap. De båda raserna sorterades som vit och röd kullig boskap, och de båda färgerna korsades i princip inte alls med varandra, och fortsatte att fungera som två enskilda raser.

Under 60-talet började antalet rödkullor minska drastiskt, mycket på grund av att semin i stora delar av Svealand inte ville inseminera med rödkulletjurar. Lantbrukaren Elsa nämner i en intervju att detta skulle ha haft att göra med rödkullornas temperament, att de hade fått rykte om sig att vara mycket svåra att inseminera. Hallander (1989) hävdar att det snarare var den omfattande nedläggningen av småbruk med mindre kobesättningar under 40- och 50-talet som var den främsta anledningen till nedgången. Rödkullan hade svårt att hävda sig i jäm-

förelse med de mer högproducerande SRB och SLB korna i större besättningar.

Fjällkon var i en liknande situation. Föreningen Svenska Fjällrasavel beskriver på sin hemsida hur rasen dels hotades av utrotning – färre och färre gårdar höll rasen - men ett ännu allvarligare hot bestod i att man hade börjat korsa in andra raser i SKB-raserna. Det rörde sig i huvudsak om inkorsningar med västfinsk boskap, SLB och jersey (SJB). Detta berodde dels på svårigheter att hitta lämpliga tjurar inom rasen i semin, men också för att avkommorna ofta fick bättre mjölk-egenskaper tack vare den s.k. korsningseffekten¹. Detta gjorde att antalet rasrena individer minskade drastiskt. Talet om rasrenhet kan tyckas otidsenligt och etiskt diskutabelt för en samhällsvetare, men i fråga om djuravel är vanligt förekommande, och vi ska återkomma och diskutera det i analysen av materialet.

Avelsföreningarnas beskriver således situationen som ett tvådelat hot; dels utkorsning när andra raser korsades in i raserna, men också inavel, när individerna i raserna blev för släkt med varandra. De båda raserna befann sig nu i djup kris. Inte nog med att det fanns mycket få rasrena individer kvar, de flesta var dessutom nära släkt med varandra. Enligt respektive avelsförenings ordförande fanns det i slutet av 70-talet bara 18 rasrena individer kvar av rödkulla och runt 350 individer av fjällko. Båda raserna hade svåra problem med inavel. Nu togs initiativ till en massiv räddningsinsats, där ett par drivna eldsjäljar började försöka strukturera upp aveln igen, för att rädda den spillra som fanns kvar - det rörde sig nu om att rädda utrotningshotade husdjursraser, och motivationen till bevarandet bar tydliga spår av bevarandediskursen som beskrevs tidigare. Robert Nilsson, en av de mest engagerade fjällkoentusiasterna och tillika tidigare ordförande i Föreningen Svensk Fjällrasavel, berättar för mig hur WWF hjälpte dem att starta upp ett projekt för att rädda i allafall fjällkorna under början av 1990-talet. Projektet hette Projekt Rädda Fjällkon (PRF), och gick ut på att med hjälp av nerfryst tjursperma från 60-talet och alltså i princip se till att korsningsfria kor blev inseminerade med tjurar de inte var nära släkt med. Genom avelsarbetet, och också genom att sprida information om rasen och på så vis få fler att hålla den, så ökade antalet fjällkor sakta men säkert. Idag uppskattar föreningen att det finns ungefär 500 -600 rasrena kor i aveln, och den genetiska bredden är mycket

¹ Korsningseffekt innebär att två besläktade stammar korsas med varandra, och därmed blir avkomman i första generationen mycket bättre. Nästa generation blir däremot betydligt sämre. (Nationalencyklopedin 2015)

god. Det finns många tjurar att tillgå i semin, och rent genetiskt beståndsmässigt sett så kan rasen anses som räddad från inavel och utkorsning.

Under arbetet med räddningsaktionen för fjällkorna, så uppmärksammades en särskild undergrupp, kallad fjällnära kor. Dessa kor härstammar från 6 besättningar i Norrlands inland, där de hölls i karga miljöer, på fjällbete och skogsbete. De var mindre till växten, mjölkade mindre och hade huvudsakligen hållits på fåbodar och som husållskor. Sedan slutet av 1990-talet hålls de fjällnära korna som en sluten grupp inom fjällrasföreningen, med eget register och med en särskild Fjällnära-kommitté som sköter avelsarbetet. (Svenska Fjällrasavel 2015) År 2011 bildades en utbrytarförening, kallad Föreningen för äldre svensk boskap, för de mest rasrena fjällnära korna. Det finns alltså två avelsföreningar för fjällnära kor, eftersom den senare gör ett mycket strängare urval för vad som kan räknas som en fjällnära ko och godkänner endast djur från tre av ursprungsbesättningarna. Därmed är deras avelsunderlag betydligt mindre än den större Fjällrasföreningen. (Föreningen för äldre svensk boskap, 2014)

I rödkullornas fall så berättar lantbrukaren Åke hur han var med och med hårt arbete och en del tur lyckades få in djur från den norska varianten av rödkulla, först den västnorska, och senare den östnorska varianten. Dessa kor gjorde att aveln fick fart, och genom noggrant avelsarbete ökade populationen snabbt. Nu är rasen stabil i storlek, uppger Elisabeth Rydström, ordförande i Sveriges Rödkulleförening. Istället står rasen inför andra problem. Först och främst finns det inte längre tillräckliga uppgifter om kornas mjölkningsegenskaper, och överhuvudtaget hur många kor det finns. Från att ha varit mjölkkoraser i produktion, gick alltså raserna under 1900-talet till att vara utrotningshotade föremål för kulturhistoriskt intresse men inte så mycket mer. Men hur ser det ut idag, mer än 20 år efter avelskrisen? Först måste vi få reda på ungefär hur stora raserna är – vi får räkna kor!

1.5 Att räkna kor

I nuläget uppskattar avelsföreningen Sveriges Rödkulleförening att det finns cirka 1200 rödkullor av honkön, men det inberäknar alltså både kalvar, kvigor och sinkor. Det är svårt att veta exakt hur många djur som finns i aveln just nu. Detta beror på att det nu är mycket få besättningar med mjölkande rödkullor kvar. Detta gör att de allra flesta

korna inte är anslutna till kokontrollen, som är den egentliga basen för alla data gällande mjölkande kor i Sverige².

Samma situation gäller för fjällkorna. Det finns 12 besättningar kvar i landet som mjölkar och levererar till mejeri, och därmed är anslutna till kokontrollen. De 500 kor som man säkert vet finns i aveln står alltså i någon av dessa tolv gårdar, men utöver det finns det många som har mindre besättningar. Det kan röra sig om fjällkor som hålls i blandade besättningar, eller som går som hushållskor, eller på fåbodar där mjölken förädlas på gården och inte på mejeri.

Mjölkkor	Antal kor	
Hollsteiner	147 707	
SRB	108 012	
Jersey	1946	
Lantraskor	Antal kor	Totalt antal levande djur
Fjällko	500	800
Rödkulla	1200	1600
Väneko	200	234
Ringemålako	115	170
Bohuskulla	57	72
Fjällnära	110	132

Tabell 1: Sammanställning över antal kor 1 (Källa Växa kokontroll och Avelsföreningarna).

Att räkna hur många lantraskor som finns idag är alltså inte enkelt. Siffrorna i figur (1A tabell på antal lantraskor) är därför ganska missvisande, eftersom det mäter olika saker, totalt antal hondjur för rödkullorna, allmogekorna och de fjällnära, medan det mäter totalt antal kor i kokontroll för fjällraskorna och för de andra mjölkraskorna. En mer exakt sammanställning av Lantraskornas antal är ett forskningsämne som skulle behöva utforskas mer. Siffrorna i figuren ovan är baserat på muntliga uppgifter från avelsföreningarna, och bygger på ungefärliga uppskattningar. Även om uppgifterna på intet sätt är exakta så ger de ändå en bild av hur situationen se ut för att lantraskorna, jämfört med de övriga mjölkkoraserna i Sverige.

² Kokontrollen i Sverige sköter registrering och analys av mjölkkors avkastning, ofta via en semin-organisation. Källa Nationalencyklopedin.

2 Beskrivningar av lantraskor

Lantraskorna lyfts ofta fram som väldigt mångsidiga, av såväl avelsföreningar och myndigheter som lantbrukare. Lantraskorna är olika till form, storlek och färgteckning. Inom samma ras kan utseendet variera mycket, framförallt jämfört med mer enhetligt avlade raser, till exempel Hollsteiner där, för att citera en informant ”*Man kan ju gå in i en lagård med Hollsteinerkor och knappt se någon skillnad på dem*”. Detsamma, det är mina informanter ense om, gäller för de andra egenskaperna. Detta gör att lantraskorna kan ha många olika sorters egenskaper, och därmed lämpa sig för många olika sorters produktion. En och samma ras kan fungera både på en mjölkgård, i en dikobesättning eller på en fäbod.

En stor del av skapandet av bilden av lantraskon från avelsföreningarnas sida är vikten som läggs på *in situ* bevarandet, att korna ska brukas i miljöer och på sätt som liknar de som de traditionellt hållits på. Ofta så krävs det av tjurmodrar att de ska ha hållits *in situ*. Vad detta innebär finns det skilda meningar om på föreningarnas hemsidor. Föreningen Svensk Fjällrasavel menar att mjölkandet är viktigast, att korna mjölkas och är anslutna till kokontrollen. Föreningen Rödkullan lyfter fram betet, men också mjölkning i den grad som det är möjligt. Allmogekon och Föreningen för Äldre Svenska boskap trycker istället på vikten av att hålla på traditionellt vis, och uppmuntrar till exempel handmjölkning av fjällnära kor, och inkörning av oxar för Vänekorna.

Förutom rekommendationerna kring *in situ* bevarandet så vill avelsföreningarna undvika alltför mycket styrning av egenskaper i aveln. Just rasernas mångsidighet anses ofta som lantrasernas styrka, och urvalet styrs ofta på besättningsnivå. En lantbrukare har ofta kor från ett par kolinjer, och behåller kvigor som har bäst egenskaper för produktionen just på den gården. För att få in nytt blod används ofta

inseminering från tjurar från andra besättningar, men det är också vanligt att behålla tjurkalvar från en av sina moderlinjer, och sedan använda den till de andra kolinjerna någon säsong. Lantbrukarna är alltså de som har det yttersta inflytandet över aveln, och genom deras bedömning och värdering av kornas egenskaper så formuleras olika möjliga roller för lantraskorna. För att undersöka hur dessa roller, eller stilar byggs upp, så börjar vi med att gå igenom de vanligaste egenskaperna som lantbrukarna lyfter fram hos korna, och vilka möjliga användningsområden som lyfts fram som lämpliga för lantraskor. Produktionsformerna som lantraskorna positioneras i är på intet vis isolerade från varandra, och lantbrukarna i studien hade ofta kombinationer av flera eller alla former; mjölkförädling i liten skala och skogsbete, mjölkning för hushållsbruk och försäljning av ungdjur till slakt, eller dikouppfödning och fäbodbete. Samtliga lantbrukare har också försäljning av livdjur till avel som en mer viktig inkomstkälla i olika utsträckning.³

³ Att sälja djur till avel är vanligare inom lantrassammanhang än i annan kohållning. Populationerna är mindre, och större andel av de befintliga djuren måste användas i avel för att undvika inavel uppger lantbrukarna i studien.

Figur 1: Vid foderbordet. Nio svartvitfläckiga fjällkor och en röd-vit SRB - observera storleksskillnaden i mankhöjd! Fotograf: Tove Ortman,

2.1 Mjolkproduktion – lönsamhetspress och mjölk kvalitet

- Nog vill du väl titta på korna?

Ja, det vill jag. Vi kliver in i den nyombyggda lagården, jag klampar fram i lite för stora lånade stövlar för lagårdshygienens skull. Ladugården var en båslagård förut, berättar Åsa. Då rymde den uppemot 60 kor, men nu har de byggt om den till en modern lösdriftslagård. De runt 30 korna har 3 längder liggbås att välja på, och de ligger i klungor och idisslar. Några står vid foderbordet och äter ensilage, och de nosar lite försiktigt på mig när vi går upp på bordet för att titta på dem. Vad är det här för något främmande som ni har släpat in, tycks de säga till Åsa och Nils. Vi går för att titta på mjölkgruppen, också den nybyggd. Intill den ligger mjölkrummet, med en stor mjölk-tank som dominerar rummet. Varannan dag kommer mjölkbilen från mejeriet och hämtar. Det senaste året så säljer de också mjölk till ett litet gårdsmejeri i närheten, som har specialiserat sig på fjällkomjök.

Det finns inte många kvar som levererar mjölk till mejeri från lantraskor. Överhuvudtaget så minskar antalet mjölkgårdar i Sverige, på grund av situationen på världsmarkanden de senaste åren med

sjunkande mjölkpriser och pressad produktion – det som ofta talas om som mjölkkrisen. Enligt Lantbrukarnas Riksförbund finns det för närvarande 4 356 mjölkbönder i Sverige, och antalet har minskat stadigt det senaste decenniet. År 2009 fanns det 6 137 mjölkbönder, vilket betyder att det har försvunnit nära 2000 mjölgårdar på 6 år. (LRF Mjölk 2015) De sjunkande mjölkpriserna gör att lantbrukare behöver producera mer mjölk till lägre pris för att hålla uppe lönsamheten. Detta gör att besättningarnas storlek ökar. Enligt jordbruksverket årliga husdjursräkning Husdjur i juni så ökade den genomsnittliga besättningsstorleken från 73,7 till 78,4 mjölkkor mellan juni 2013 och juni 2014. Detta gör att antalet kor inte minskar i samma takt som antalet besättningar. (Jordbruksverket 2014)

Många lantbrukare bygger ut lagårdarna till lösdriftsstallar för att få plats med fler djur, och för att minska arbetsbördan. Med hjälp av olika tekniska lösningar så kan mjölkning, mäkning och ryktning skötas av maskiner och robotar. Detta innebär naturligtvis en stor investering, och för att bekosta bygget behöver bönderna ofta ta stora lån. Skuldsättningen i sig blir också en orsak att hålla mjölkproduktionen på en hög nivå. Ofta kan ett lagårdsbygge kosta åtskilliga miljoner, och detta gör att bankerna blir mycket engagerade i att produktionen ska vara så hög som möjligt. Att beviljas lån till en mindre besättning med mer lågproducerande lantraskor kan bli svårt, som lantbrukaren Astrid berättar – banken ville inte låna ut till en utbyggnad av hennes ladugård med tio koplåtar, utan i så fall skulle det vara en större satsning, minst en ökning med 50 kor till.

Att hålla lantraskor i större mjölkproduktion är alltså sällan lönsamt, det går inte att konkurrera med de mer högproducerande raserna i mjölmängd, som producerar nästan dubbelt så mycket.

Koras	Mjölmängd/ år (kg)
Hollstein	10 065 kg
SRB	9352 kg
Jersey	8698 kg
Fjällko	5500 - 7500 kg
Rödkulla	5500 kg
Fjällnära	1300 - 2400 kg

Tabell 2: Genomsnittlig mjölmängd ECM (energikorrigerat) (Källa: Växa kokontroll samt avelsföreningarna för Fjällras, Rödkulla och Äldre svensk boskap)

”Du kan inte ha en robotlagård full med lantraskor, det blir inte lönsamt”.

Mina informanter är överens om att tillvaron i en robotlagård inte passar lantraskorna. Den främsta orsaken är inte, som man kanske skulle kunna tro, att det är ett ohistoriskt sätt att hålla korna, att det står i motsats till *in situ* bevarandet – utan det är helt enkelt för att lantraskornas mjölkproduktion är för låg. Men även om lantraskorna inte kan konkurrera med mjölmängd, så har de andra styrkor. Ofta lyfts mjölkens kvalitet fram, och ställs i motsats till den konventionella mjölkproduktionens fokus på kvantitet. Både fjällkor och rödkullors mjölk är rik på proteiner (kaseiner eller ostämnen) som gör den lämpligt för ystning och ostproduktion. Det rör sig om framförallt om ett ämne kallat kasein B, som ger mjölken goda ystningsegenskaper. Framförallt hos fjällkor har man hittat genetiska anlag för kasein B hos många av avelsdjuren. Detta är något som många inom avelsföreningarna hoppas mycket på. Flera lantbrukare berättar om hur de har gjort ost själva, eller sålt till gårdsmejeriester, och om hur lantraskornas mjölk ger dubbla mängderna ostmassa, och mycket bättre ostkvalitet än annan mjölk. Det pågår ett projekt via Sveriges Lantbruksuniversitet för att kartlägga förekomsten av kaseiner hos fjällkor, och tanken är att detta ska kunna bli grunden för ett avelsurval baserat på mjölk kvalitet och ystningsegenskaper hos mjölken. Även föreningen Rödkullan är mycket intresserade av att undersöka detta, framförallt eftersom det i rödkullerasen förekommer anlag för ett kasein som ger sämre ystningsegenskaper. Detta kallas för kasein-E, och skulle enligt ordförande Elisabeth Rydström behöva kartläggas för att inte spridas mer inom rasen.

Eftersom de större mejeriföretagen huvudsakligen betalar för mängden mjölk och inte för kvaliteten, så blir det mer lönsamt att sälja mjölken direkt till ostproducenter. Att sälja mjölk till ett gårdsmejeri, eller att själv förädla mjölken framhålls av många aktörer som en bättre produktionsinriktning för lantraskor än storskalig mjölkproduktion. Då finns det också möjlighet att marknadsföra produkterna på ett annat sätt, att använda kornas historia, mjölkens kvalitet och kornas levnadsvillkoren för att framhäva det exklusiva och därmed få bättre pris. Då kan det vara mindre viktigt att få en sådan hög mjölkproduktion som möjligt, istället är det viktigt att kon producerar mjölk av hög kvalitet. Här framhävs lantraskons egenart genom dikotomin *kvalitet – kvantitet*.

Att sälja och förädla mjölkprodukter kan dock vara svårt berättar lantbrukaren Elsa för mig. Det är höga krav på livsmedelhygien, och

även om det finns gårdsmejerier i närheten så kan transporten av mjölken bli ett problem. Det är fler än Elsa som har det svårt att få ihop mjölkproduktionen – det kan vara omoderna byggnader eller att mejerierna inte vill hämta mjölken på fäboden på sommaren eller svårigheten att få ekonomin att gå ihop. De flesta lantbrukare jag har intervjuat mjölkar mest för hushållsbruk, och förädlar bara mjölken i mindre skala och säljer på marknader eller direkt från gården. Åsa och Nils är de enda som har en relativt stor besättning och levererar mjölk till mejerier. Istället försöker lantbrukarna hitta fler ben att stå på, och framhäver återigen lantraskornas mångsidighet som en fördel.

2.2 Köttegenskaper och storlek

Jag klappar ungtjuren på pannan, och får en slick på armbågen som tack. Ja, för det är ungefär så högt upp som han når, detta är en fjällko av den fjällnära gruppen, med en mankhöjd på ungefär 110 cm. Bredvid står en fullvuxen tjur av den lite större fjällrasen, visserligen större men fortfarande ungefär lika stor som Herefordkvigan som står utanför – och då är ju ändå Hereford en lätt köttras. Det känns som om jag klappar en miniatyrko.

Lantraskorna är generellt mindre i storlek än de flesta andra koraser. Detta förklaras av lantbrukarna som ett arv från rasernas historia – allmogen höll hellre mindre kor som åt mindre och klarade sig på magra beten, även om det då betydde mindre mjölk och kött. Medelvikten kan vara nästan hälften så stor som konventionella mjölk- eller köttraser, till och med ännu mindre för de fjällnära korna.

Mjölkkor	Vikt (Kg)
Hollsteiner	600 -700
SRB	600 -700
Jersey	350 -400
Köttkor	
Hereford	450 - 625
Simmental	650 - 800
Highland Cattle	350 - 550
Charolais	650 - 900
Lantraskor	
Fjällko	400- 450
Rödkulla	350 - 600
Fjällnära	300 - 400
Väneko	ca 500
Ringemålako	400 - 500
Bohuskulla	ca 400

Tabell 3, Genomsnittlig vikt, vuxna kor. (Källa: respektive avelsförening)

Hos de flesta slakterier ger slaktkroppar från mindre kor betydligt sämre betalt. Slakterierna tillämpar en standardiserad klassning, för att det ska vara lika bedömning i hela EU. Det finns 15 klasser från E+ som är den bästa till P- som är den lägsta. (Jordbruksverket 2014) Ofta ger slakterierna den lägsta klassningen till slaktkroppar under 200 eller 250 kilo, beroende på slakteriet. Mindre slakterier och slakterier profilerade på lantraser eller exklusivare produkter kan ibland ge bättre betalt trots att slaktvikten är lägre. I de allra flesta fall uppger informanterna att den undre gränsen går vid 250 kilo, och, som lantbrukaren Åsa säger ”väger man bara 400 kilo levande så väger man inte 250 kilo död och uppstyckad, det är ett som är säkert”. Vanligtvis är slaktvikten ungefär hälften av vad djuret vägde levande. Det är alltså ofta som lantrasboskap som får lägsta klassningen, eller knappt någon klassning alls, och det ger följaktligen förhållandevis dåligt betalt. Rödkullor, som kan väga lite mer än de övriga lantraserna, kan ibland komma över i vikt om de har hunnit växa till sig. Fullvuxna tjurar av alla raser blir ofta mycket tyngre, och kan få en bättre klassning. Generellt tar det längre tid för lantrasdjuren att växa till sig, och de brukar inte svara väl på gödning med kraftfoder ”de bli bara smällfeta, och då blir de inga bra slaktkroppar” säger lantbrukaren Åke

bestämt. Ett sätt att få upp lönsamheten är att ta ”återtag”, det vill säga låta slakteriet slakta, stycka och förpacka, men sedan sköta försäljningen själv. Detta sker både i mindre skala till grannar och bekanta, men också i mer organiserad form via annonser, hemsidor och gårdsbutiker. Köttet anses vara av mycket fin kvalitet uppger lantbrukarna, och kunderna brukar vara mycket nöjda. Just att de växer långsammare och ofta har gått på naturbete gör att köttet kan marknadsföras som en vara med hög kvalitet.

”Vi måste hitta en ny produktionsnisch för rödkullorna!” säger Elisabeth Rydström, ordförande i Svenska Rödkulleföreningen. En idé på en sådan nisch som diskuteras i föreningen är att lyfta fram och marknadsföra rödkullan som köttko, en ko som producerar långsamväxande exklusivt kött på naturbete. På samma sätt som med mjölken så kan lantraskornas kött beskrivas som *kvalitet*, i kontrast till *kvantitet* i annan, mer intensiv köttproduktion. Detta fokus på kvalitet kan ge högre priser och därmed bättre lönsamhet för lantbrukaren. Än så länge kräver marknadsföringen och försäljningen en extra arbetsinsats för lantbrukaren. Evert, en lantbrukare nära den norska gränsen berättar att i Norge finns det en särskild märkning för kött från lantraser. Det märks som ”Ur-fe” och kan säljas dyrare direkt via slakteri. Han efterlyser ett likande system i Sverige – försäljning direkt via bonden fungerar gott och väl om det är nära till kunderna, men blir svårare i glesbygder, något som han har personlig erfarenhet av.

Att hålla lantraskor som köttkor framställs alltså som en möjlig produktionsform, som kanske är mer lönsam än mjölkproduktion. Men att gå över till köttproduktion istället för att producera mjölk är inte helt oproblematiskt ur avelssynpunkt, understryker lantbrukarna. Det blir ett annat sätt att hålla djuren när de inte mjölkas, och detta blir extra tydligt i frågan om dikor.

2.3 Dikor – temperament och hantering

När mjölkproduktion har blivit allt svårare att få lönsamhet i, så är det många mjölkbönder som har övergått till att hålla dikor istället. Att ha dikor innebär att man har mjölkkor som får behålla sina kalvar istället för att mjölkas. Kalvarna får gå hos sina mödrar och föds upp till slakt, ofta på naturbete. Avelsföreningarna är tydligt kluvna till detta. Å ena sidan så uppmuntrar man dikor, eftersom det är en mer lönsam produktionsgren än mjölk i nuläget, och mycket lättare att starta upp. Det behövs inga stora investeringar i mjölkkningsutrustning, och korna

kan gå ute i kalla lösdriftssystem stora delar av året. En nackdel som lyfts fram är att det blir svårare att veta hur mycket korna mjölkar och vilken kvalitet mjölken har. Detta gör det svårare att välja ut avelsdjur med bra mjölkegenskaper. Det går till viss del att se på hur kalvarna växer till, om kon har god mjölkkvalitet och producerar mycket mjölk så växer kalvarna bättre. Mestadels blir det ändå en gissning att välja ut tjurmodrar med goda mjölkegenskaper. Dikorna ses alltså både som en möjlighet och som ett hot. Framförallt för Rödkullor så framställs hotet att bli en ”diko-ras” som en fara – det kan leda till att rasen förlorar sin position som mjölkkoras. Inom föreningen är man därför tydlig med att prata om korna som en mjölkras, fast med goda kött- och dikoegenskaper, och inte tvärt om - detta trots att huvuddelen av rödkullorna hålls som dikor. Kornas bakgrund som mjölkras utgör verkligen en hörnsten i deras identitet.

Det som oroar lantbrukarna jag pratat med mest är hur lantraskornas temperament fungerar i dikobesättningar. Till skillnad från andra raser så anses lantraserna ha närmare till ett mer ”vilt” beteende. I och med att de ofta har hållits på skogsbete, så har man i aveln inte bara valt att behålla djur med lugna temperament, utan kanske oftare valt ut de djur som klarar sig bäst på bete – de som hittar i skogen, kan fly från rovdjur och har ett gott födosök. Födosök innebär att de letar aktivt efter bete, och inte är kräsmagade utan äter det som de hittar i skogen. Det här *vilda* draget hos korna gör det viktigt att hantera korna ordentligt och vänja dem vid människor, annars står vi där, som en informant säger om fjällkorna, med *”ett gäng vita älgar som springer runt i skogen”*.

I mjölkande besättningar vänjer sig korna automatiskt vid hantering, eftersom kalvarna skiljs helt eller delvis från sina mödrar och matas av människor⁴. De bli alltså redan mycket tidigt vana vid mänsklig kontakt. I dikobesättningar finns inte den naturliga dagliga kontakten med människan, och detta kan göra skötseln besvärlig och farlig.

”Det kan vara rena rodeon när man ska ta in en dikalv och binda upp den. Man får ha den på ett snöre och den skriker rakt ut, den slänger sig i taket, och att då gäller det att få fast den och stänga dörrar och så om den kommer loss. Sen lugnar de ju ner sig sen. Men om man har hållit på med dem ända sen de var kalv, det försöker jag prata med folk om, då har den lärt sig att du inte är farlig. Vi måste ju följa

⁴ Flera av lantbrukarna i studien som har kor för hushållsbruk skiljer endast av kalvarna nattetid, och mjölkar bara kon på morgonen.

reglerna i Sverige och sätta två märken i öronen på kalven ... om den då har gått på bete och sen har du brottat ner den och fått i två lappar i öronen, och kon har inte gått till anfall, då är den ju livrädd för dig sen! Nästa gång sticker den som en hjort eller rådjur så fort den ser dig.” Astrid, lantbrukare med 2 rödkullor.

Många lantbrukare berättar att lantraskorna ofta blir mer svårhanterliga som dikor än andra raser, som till exempel Hereford eller Simmental. Därför framhålls det som extra viktigt att uppfostra och hantera lantraskorna, för att undvika olyckshändelser och för att inte ge raserna dåligt rykte som svårhanterliga. Flera lantbrukare berättar också om hur rödkullorna ansågs vara vildsinta och besvärliga under perioden i SKB-föreningen – till och med så till den grad att semi-personal inte ville inseminera rödkullekor, vilket i sin tur bidrog till rasens krisartade nedgång.

Samtidigt anses lantraserna ändå ha egenskaper som gör dem bra lämpade som dikor – de är goda mödrar och tar väl hand om sina kalvar, de har för det mesta lätta kalvningar och har gott om mjölk. Dessutom är de mycket bra lämpade för naturbete, på grund av deras goda grovfoderomvandlingsförmåga och starka ben. *”Istället för Highland Cattle kan vi ju ha rödkullor!”* säger en lantbrukare entusiastiskt. Det vilda draget kan alltså också vara en fördel.

En lantbrukare påpekar att raserna är lättare att hantera på det viset att de ofta är betydligt mindre i storlek än andra koraser. *”Kor kan ju lätt vara lite vrång, och det är lite skillnad på 400 – 500 kilo vrång ko, och 800 kilo vrång ko.”* säger lantbrukaren Åsa. Det är helt enkelt enklare att tämja en ko som är mindre och lättare.

I många fall så berättar lantbrukarna om hur kontakten mellan djur och människa minskar när besättningarna blir större – i vissa fall kopplas detta också till att hålla djuren i lösdrift och inte ha dem uppbundna. Eftersom hanteringen av lantraskorna är extra viktig, för att tämja dem och inte låta deras *vilda* instinkter ta över, så anses de mer lämpade för mindre besättningar, där kontakten ko – människa är tät. Deras livliga temperament beskrivs också som en anledning till att det är roligare att ha en lantrasko än en ”framavlad” ko. *”Det är mycket vilja per kilo ko”* Det ofta framhävda *vilda* draget i kornas temperament kräver paradoxalt nog mer närhet med människan än mer förädlade *tama* djur.

2.4 Kor på bete – grovfoderomvandling och resurssnål produktion

Vi står på tågplattformen och väntar på tåget. Intervjun är klar, och jag har fått skjuts till den lilla tågstationen – den är så liten och gammal att jag oroar mig för att lokföraren ska glömma bort att stanna. Tåget är sent, och vi börjar prata mer om lantraskornas framtid. Vi hann inte riktigt färdigt med det ämnet innan det var dags att åka till tåget, så jag är för en gångs skull glad över tågförseningen. ”Det är ju som en försäkring egentligen”, säger Elsa. ”Om det blir en kris i landet, om oljan tar slut, eller om det blir krig, då kommer vi behöva lantbruksdjur som inte kräver för mycket resurser. Då kan vi inte ha kor som måste äta fint spannmål för att kunna producera mjölk, för då kommer vi behöva all spannmål till människomat. I det läget behövs en ko med bra grovfoderomvandlingsförmåga som klarar att producera mjölk på betesbas.”

Motivationen att hålla lantraskor är svår att förklara endast med hänsyn till dagens produktionsmöjligheter. Även om det finns möjligheter att hitta en bra produktionsnisch och profilera sig med kvalitet, eller hålla korna som hårdiga dikor, så är det sällan som just lantraskorna är det mest lönsamma valet. Under intervjuerna framkom istället en annan bild av lantraskorna, som ofta lyftes fram som den starkaste motivationen att bevara raserna. Alla lantbrukare i studien, och samtliga representanter för avelsföreningarna framhöll samma sak – lantraskornas förmåga till att klara sig på naturbete ger oss möjlighet att utnyttja resurserna i utmarker och skog som vi inte annars kan ta till vara på. Och utan undantag nämns korna som en viktig del för omställningen till ett fossilfritt samhälle.

”Vi behöver en ko som funkar i ett fossilfritt samhälle, när oljan har tagit slut!” säger Robert Nilsson, före detta ordförande för Svensk Fjällrasavel. Kornas resurssnålhet gör att de lyfts fram som ett alternativ för en mer hållbar djurhållning, där djuren hålls som en del av ett naturligt ekosystem på stora beten, istället för att vara instängda i stora lösdriftshallar. Ofta förs detta fram i samband med en diskussion kring produktions-begreppet, att produktion kan mätas på fler sätt än kvantiteter av mjölk och kött.

”Man förstår inte att vår metod är så resurssnål. Det förstår man ju inte, utan fokuserar på kilo mjölk eller kilo kött istället för hur mycket man proppar i djuren för att de ska producera. Vi har ett annat effektivitetsmått. Det är det här som kanske är framtidens jordbruk.” menar Åke, en lantbrukare med mestadels fjällnära kor och fåbod. Åke har haft lantraskor i över 35 år, och har varit mycket engagerad i räddningsarbetet för både rödkulla och fjällkorna. Han menar att begreppet produktion används alltför ensidigt, och att lantraskorna traditionellt har avlats för en annan sorts produktion, baserat på hög mjölk kvalitet och hög mjölkavkastning på låg foderinsats. En lantrasko är mer anpassad till att kunna mjölka bra på bete och med minimal kraftfoder giva, vilket passar bra på en fåbod.

”Min bedömning är att oljan inte kommer räcka i all evighet, och då blir det ju svårt att få in foder till dom här som äter hur mycket som helst. Då kan det vara bra att ha en mindre ko – för storlek tar ju energi- som kan fö sig på skogsbete, och mjölka relativt bra på gräs, utan stor kraftfoder giva, kanske bara en näve om dan för man ska vara kompis” berättar Nils. Åsa och Nils har en större besättning av fjällkor och levererar till mejeri. De påpekar också skillnaden i lantraskornas produktion ur en ekonomisk synvinkel. Sett till kvantitet så är lantraskorna verkligen inte lönsamma, men om man ser till deras produktion mot hur stora de är, så blir resultatet annorlunda. En Hollsteiner ko kanske producerar dubbla mjölmängden mot en fjällko, men då väger fjällkon kanske också hälften så mycket, och äter därmed betydligt mindre. Mjolkproduktionen per kilo ko är lika stor. Detta tillsammans med lantraskornas goda grovfoderomvandlingsförmåga gör att det krävs mindre foderinsatser i produktionen, och det blir möjligt att ha en mer ekonomiskt resurssnål produktion, *”low cost produktion”*.

Att korna behöver mindre foder givor, och får ut mer från betet är en fördel, framförallt på mindre jordbruk, berättar lantbrukaren Evert, som har ett lantbruk med fåbod i norra Dalarna. Både ekonomiskt, eftersom kostnaderna för foder minskar, men också rent praktiskt. Ett småskaligt lantbruk, framförallt om det ligger norrut i landet, kan ha svårt att producera mycket kraftfoder eller energirikt grovfoder. Många ängsmarker har växt igen, och det kan vara svårt att slå tillräckligt med vall för till och med en liten besättning nötkreatur. Då är det en fördel om korna kan föda sig på bete och energifattigt hö eller ensilage.

Lantraskorna anses således passa mycket bra på betesbaserad produktion, i och med att de är mindre i storleken och kan producera mjölk utan att behöva stora kraftfodergivor. Detta innebär inte att korna ska svälta, poängterar mina informanter, utan helt enkelt att de inte behöver lika mycket foder för att producera mjölk som en SRB- eller Hollsteinko. Tvärtom, om de får för mycket kraftfoder eller för energirikt hö så finns det risk att de blir sjuka, får fång eller blir kraftigt överviktiga. Lantraskornas goda förmåga till grovfoderomvandling är alltså något som kan sägas göra dem lämpliga för mindre jordbruk med mycket naturbeten, och för fäbodbruk, alltså skogsbete under sommarhalvåret i särskilda sommar-lagårdar. Det blir en produktion med lägre ekonomisk avkastning, men också lägre utgifter. Lantraskorna formuleras alltså som lämpliga för småskaligt *resurssnålt* jordbruk, i motsats till mer *resurskrävande* storskaligt jordbruk.

2.5 Att tänka med dikotomier

När lantbrukarna berättar om lantraskorna och deras egenskaper och på så vis positionerar dem som lämpliga för olika produktionsformer, så gör de det ofta med hjälp av dikotomier, alltså motsatspar. Genom att beskriva vad korna inte är – en högproducerande mjölkkras till exempel - så blir det lättare att beskriva det speciella med just lantraskorna. De vanligaste förekommande i lantbrukarnas beskrivningar är följande:

Vild – tam

Kvalitet – kvantitet

Resurssnål – resurskrävande

Med hjälp av dessa dikotomier så formuleras möjliga positioner för lantraskorna, och formulerar dem som lämpliga för olika typer av produktion. I beskrivningen av olika typer av produktionsformer ovan så används dikotomierna för att forma kornas subjektposition i en diskurs om lantraskor, en diskurs som mer och mer börjar handla om lantraskornas produktion istället för bevarandet av dem. I nästa kapitel utforskar vi denna nya diskurs om lantraskornas egenskaper, och visionerna den bär med sig.

3 Den alternativa lantraskon

När lantbrukare och representanter från avelsföreningar beskriver lantraskornas egenskaper och produktionsmöjligheter så framhävs ofta korna som annorlunda gentemot andra, konventionella koraser. Lantraskornas särart framställs som vi sett i föregående kapitel med hjälp av dikotomier och tydliga bilder av vad de *inte* är: de är inte kvantitativt högproducerande, de är inte lämpade för stora besättningar med höga krav på ekonomisk lönsamhet – de är helt enkelt inte det rationella valet för konventionell storskalig drift. Istället karaktäriseras de med ord som *naturlig och vild, resurssnål, kvalitet och mångsidig*.

3.1 En ny produktionsdiskurs

De båda lantraserna Fjällras och Rödkulla anses inte längre vara akut hotade av utrotning, enligt avelsföreningarna. Istället står de inför andra utmaningar i avelsarbetet. Ordföranden för Föreningen Svenska Rödkullan, Elisabeth Rydström, skriver i avelsföreningens tidskrift:

Rödkullorna har nu blivit så pass många att det inte alltid är självklart att alla hondjur går vidare till avel... Hur gör man då valet? Vilka kvigor får bli kor och vilka inte? Är det ett slumpmässigt urval eller gör man det efter speciella kriterier? Enligt den gamla avelsplanen skulle endast djur med uppenbart negativa egenskaper eller defekter slås ut. Men om man får fler att välja mellan och inte alla kan gå vidare till avel, får man då välja den som har dom egenskaperna man är betjänt av i sin produktion, eller ska man kasta krona eller klave? Vi behöver få igång en debatt. Hur gör ni? Eller hur tänker ni? Hur väljs tjurarna ut? ... vad används rödkullorna till och hur tänker ni i dessa frågor? Vad är viktigt och vad är inte? (Elisabeth Rydström i Tidningen Rödkullan 1/15)

Från att ha tvingats till fokus på rasens överlevnad finns det nu möjlighet att istället arbeta mer med produktionsegenskaper i avelsarbetet. Jag menar att det rör sig om en ny diskurs, där det måste konstrueras nya stilar/roller åt lantraskorna inom diskursordningen. Här ges lantraskorna nya subjektpositioner – från att, i den gamla diskursen ha varit föremål för bevarande och skydd, till att nu bli producenter av olika slag. Risan (2003) konstaterar att kor kan ses som produktiva subjekt, där produktion definieras av lantbrukarens inställning. I olika diskursiva praktiker kan alltså korna få olika subjektpositioner; produktionsenhet, arbetskamrat eller medlem i hushållet.

I den nya produktionsdiskursen så försöker lantbrukarna hitta nya subjektpositioner, eller stilar, för korna. Dessa positioner kan sedan användas för att argumentera för vissa typer av produktion. Lewis Holloway beskriver hur John Seymor, författaren till flera kända handböcker i självhushållning använder sig av positionering för att argumentera för småskaligt lantbruk:

Animals and their relative positioning inside different styles of farming are fundamental to his critique, being used in contrasting self – sufficient smallholding with industrial agriculture. (Holloway 2003, p 159)

Detta sker genom att lyfta fram kornas egenskaper som just lämpade för en viss sorts lantbruk. Positioneringen kan alltså även användas som en del av en diskursiv vision, i Holloways exempel representerat av självhushållarideal. I lantraskornas fall sker positioneringen delvis som ett aktivt diskursivt arbete för att försöka formulera lämpliga användningsområden för dem, men även som en del av en vision för ett alternativt markutnyttjande, präglad av resurssnål och småskalig produktion. De områden eller produktionsnischer som presenteras som lämpliga för lantraserna karaktäriseras ofta av att de är just *alternativa*, i alternativa driftsinriktningar som gårdsmejerikor, som exklusiva köttkor, som kor i fäboddrift eller som hushållsko på mer eller mindre självhushållande gårdar. De är nästan uteslutande också positioner inom småskaligt lantbruk, oavsett om det rör sig om lite mindre mjölkbesättningar, naturbetande dikor, eller skogsbeta på fäbodan. I undantagsfall finns det större besättningar, och det handlar ofta om lantbruk som kan höja lönsamheten med att framhäva det exklusiva med lantraskorna, och genom att positionera korna som producenter av *kvalitet* så kan de få ett högre pris för produkterna

3.2 När man talar om korna

Ord som ”naturligt”, ”ursprungligt” och ”oförädlad” används ofta för att beskriva lantraskorna. Detta ställs mot andra raser (och i vissa fall till och med andra lantraser) som beskrivs som ”sönderavlade”, ”domesticerade” och får epitet som ”fabriks-” eller ”industri-ko”. Det sker alltså en uppdelning, som kan sägas vara sprungen av motsatsparet *natur - kultur*. Denna dikotomi är en klassisk modell för att beskriva människans förhållande till naturen. Etnologerna Jonas Frykman och Orvar Löfgren beskriver det i boken *Den kultiverade människan* (1979, sid 56) som en motställning mellan natur och ”onatur”. Natur ska representera det äkta och naturliga, medan motpolen onatur eller kultur står för konstlat och människopåverkat.

Lantraskorna antas representera något mer naturnära än andra raser, ofta mot bakgrund av deras historia som mindre förädlade och människoanpassade. Att använda historien för att forma en identitet är vanligt förekommande, vare det rör sig om ett privat eller ett kollektivt identitetsskapande något som David Lowenthal har uppmärksammat i sin forskning. (1985, sid 41 – 46) I lantraskornas fall används historien till att framhäva lantraskornas särart gentemot andra koraser, även om de andra raserna kan ha ungefär samma faktiska egenskaper. Till exempel så uppges jerseykor ha samma typ av mjölkegenskaper som lantraserna – lite mindre mjölk, men med högre fett och proteinhalt. På samma sätt har också raserna Hereford och Highland Cattle liknande betes- och köttgenskaper som många lantraser. De får ändå inte samma position som lantraserna – delvis av praktiska skäl. Att de har några liknande egenskaper innebär inte att de har samma diversifierade egenskaper som lantraserna – en Herefordko har inte lika goda mjölkegenskaper som till exempel en rödkulla. De är helt enkelt mer specialiserade för köttproduktion, något som förklaras med det historiska arvet.

En annan aspekt av att hålla lantraskor där historien spelar en viktig roll är traditionen; lantraskorna i Sverige anses vara mer ursprungliga än importerade raser, de anses *höra hemma* här mer än andra raser. I den här argumentationen går det att finna likheter med rasistiska diskurser, framförallt när det kombineras med talet om ”rasrenhet”. Detta är något som uppmärksammas av Risen i en diskussion om aveln av den skottiska köttrasen Aberdeen Agnus. Han menar att detta snarare gäller generellt i all husdjursavel, och i mindre grad i populationsge-

netiskt inriktad avel, även om de ”lokalrasistiska dragen” kanske i gengäld är mer tydliga hos lantraser (Risen 2003, sid 211).

Läran om rene raser var basert på 1800-talets rasistiska genetik, en genetik som som sagt ble tillbakavist på 1930-talet. Man skulle kunna tro att det samma «vitenskaplige framskritt» måtte hadd nådd ett moderne, vesteuropeiskt land som Skottland. En slik linear framskrittshistorie får imidlertid det problemet at de fleste feraser (i tillegg til de fleste hunderaser, og en mengde andre dyreraser) «fortsatt» avles som rene raser. Denne renheten er synlig på dyrets utseende, og opprettholdes gjennom att slektskap løggføres i offisielle stambøker, som administreres av offisielle avelsforeninger. Man kan altså ikke si om Aberdeen Agnus at de «henger etter». De er snarare helt «normale» mens det er NRF's [Norsk Rødt Fe] populasjonsgenetiska avl som er undantaget. (Risan 2003, Hva er ei ku? sid 170)

De rasistiska undertonerna i husdjursaveln överhuvudtaget är ett helt forskningsfält i sig. Vi får nöja oss med att konstatera att även i lantrasaveln spelar de en viktig roll i utfromandet av raserna, även om de lokalpatriotiska dragen i lantrasaveln är mycket intressanta, och skulle tjäna på att utforskas närmre.

Den alternativa lantraskon

I diskursen som lantbrukarna i studien ger uttryck för positioneras lantraskorna således som lämpade för alternativa produktionsformer, och de verkar mycket riktigt vara populära på fäbodan, på mindre jordbruk och som hushållskor. På forum som hemsidan Alternativ.nu, i tidskriften Åter och i diverse facebookgrupper för småbrukare, fäbodbrukare och självhushållare så framhålls ofta lantraskorna som lämpade för alternativ djurhållning, som en motpol till ”industrijordbruket”. Det sker en diskursiv positionering, där lantraskorna ges rollen som småbruksko, som ett alternativ till de ”sönderavlade” högproducerande raserna, eller som en av lantbrukarna jag intervjuat sa: ”*den jävla Hollsteinern*”. Framförallt de fjällnära korna framställs som en mer ursprunglig och naturnära ko, medan konventionella raser beskrivs som sönderavlade med ensidigt fokus på hög mjölk eller köttproduktion. Även den större varianten av fjällkor och i viss mån också rödkullor beskrivs av vissa parter som alltför anpassade till produktion.

Den vanliga fjällrasen av idag är en utpräglad mjölkkras. Det finns dock en spillra kvar av den mer oförädlade fjällrasen, nämligen den fjällnära boskapen. (Ronny Olsson, Tidningen Åter, 2/2012)

Även i Fjällrasföreningen har man börjat föra likanande diskussioner, och i en artikel i senaste numret av medlemstidningen så föreslår avelssamordnaren och tidigare ordföranden Robert Nilsson att föreningen borde överväga att dela upp rasen i två inriktningar, en extensiv med företrädevis fjällnära kor, och en produktiv, med de lite större korna. (Fjällkon 1/15) Men även i beskrivningarna av den merintensiva grenen av fjällkor återfinns diskursen om den alternativa produktionen. Korna beskrivs som lämpade för alternativ produktion, ofta med argument förankrade i motsatsparet *resurssnålt – resurskrävande*.

...en lättroilig, intelligent och social ko med unika egenskaper som vi och många med oss är övertygade om kommer att behövas i ett framtida miljövänligt, resurssnålt lantbruk. (Svensk Fjällrasavel 2015)

Avståndstagande till dagens produktionsjordbruk i den alternativa produktionsdiskursen innebär ändå inte att man inte vill ha en producerande ras. Skillnaden är på vilket sätt produktionen sker, och produktionsbegreppet används ofta i en vidare bemärkelse i lantrasdiskursen än i andra lantbrukssammanhang. Det kan exempelvis handla om att man vill ha en ko som mjölkar tillräckligt för hushållsbruk, eller för en lite mindre produktion av ost, smör eller ostkaka. Då kan det vara en fördel att inte få för mycket mjölk, så man inte får mer än vad man kan göra av med. Det är desto viktigare med kvaliteten än kvantiteten. Resurssnålheten och mångsidigheten hos lantraskorna formar också en viktig del av diskursens definition av produktion; en produktion som utnyttjar resurser på ett sparsamt och hållbart vis.

Utmålandet av konventionell mjölk- och köttproduktion som en motpol till produktion med lantraser innebär inte heller nödvändigtvis att man fördömer den typen av lantbruk, tvärtom är mina informanter generellt solidariska med sina kollegor, lite av en bonde-kåranda. Många formulerar det som en del av de olika förutsättningarna för produktion i olika delar av Sverige; slättbygd, mellanbygd och skogsbygd. På slätterna i söder, eller i mellanbygderna med stora vallskördar så anses det vara mer naturligt att ha storskalig produktion, medan lantrasproduktion är mer lämpad för skogsbygder. Till viss del kan alltså de olika produktionssätten förklaras som en skillnad mellan slätt – och skogsbygder, eller *norr – syd*, alltså ännu ett motsatspar.

3.3 Lantraskorna och framtiden

Det är för få som har lantraskor, det är alla jag har pratat med överens om. Ett sätt att få fler att hålla lantraskor kan vara just att etablera dem något speciellt, och att lyfta fram vissa egenskaper som lämpligt för vissa sorters nischad produktion, till exempel gårdsmejerier, fäbodbruk och uppfödning av dikor på naturbete. Den nya produktionsinriktade diskursen lyfter fram detta, och bidrar på så sätt till rasens fortsatta bevarande, och gör det samtidigt lättare för bönder att klara sig genom att erbjuda nya produktionsformer. Att producera med lantraskor framställs som ett mer hållbart alternativ, både ekologiskt och ekonomisk (resurssnålt och låga insatskostnader, ”low cost”) vilket i sin tur leder till fler möjligheter för lantbrukare och därigenom starkare bygder.

”Det är ju bönderna! Det finns en ruskig reserv av kunskap och materiel. Jag menar om det händer någonting, vilka är det då som kan ställa upp och göra saker, som har allting, som har kunskapen kvar och som vet hur man betar sig i en krissituation- och det tar man aldrig nån hänsyn till när man pratar. Och just det här att man vill att det ska flytta ut folk på landet – det är jättebra men vad gör de då när de ska bli av med hästskiten, när de ska köpa ved, när de ska plöja upp någonting? Alltså utan bönderna som finns med sina resurser så... då finns det ju ingen landsbygd heller! Det är ju inte bara att det ska bo folk, utan det måste ju finnas den här kunskapen att sätta in när det krisar!” Elsa, lantbrukare med 50 lantraskor, både Fjällras och Röd-kulla.

Utan bönder ingen landsbygd alltså, och för att det ska finnas bönder måste det finnas lönsamma produktionsformer för lantbruk. I den nya diskursen finns hoppet om att en ny positionering för lantraskorna som producenter av högkvalitativa livsmedel ska kunna bidra till att kunna hålla småskaliga lantbruk vid liv, och göra det möjligt att hålla nötkreatur och producera mjölk eller nötkött även i skogsbygder. I den nya lantrasdiskursen så presenteras produktion med lantraskor som en strategi för en mer diversifierad landsbygd. Att hålla lantraskor beskrivs som ett sätt att bidra till mer hållbara bygder, med en resurssnål djurhållning – ett verktyg i omställningen till fossilfritt samhälle.

4 Källor och litteratur

- Alskog, Andreas & Berg, Magnus (2000). *Sällsynta husdjur och räddande eldsjälur: om svenska lantraser*. Stockholm: Bilda i samarbete med Svenska naturskyddsfören
- Eriksson, Camilla (2013). *Fäboden som politiskt rum: att vara fäbodbrukare i den gemensamma jordbrukspolitiken*. Diss. Uppsala : Sveriges lantbruksuniversitet, 2013
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (1979). *Den kultiverade människan*. 1. uppl. Lund: LiberLäromedel
- Föreningen för äldre svensk boskap, 2015, Vad är en fjällnära? Tillgänglig: www.boskap.nu/fjallnara. [2015-05-19]
- Jordbruksverket (2014) Klassning av slaktkroppar.
lig: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/handel/kottmjolkochagg/kottklassning.4.35974d0d12179bec285800013.html> [2015-05-15]
- Jordbruksverket (2014) Sveriges Officiella statistik, Husdjur i Juni 2014. Tillgänglig: <http://www.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/Amnesomrade>
lig: http://www.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/Amnesomraden/Statistik%20fakta/Husdjur/JO20/JO20SM1403/JO20SM1403_kommentarer.htm [2015-05-15]
- Jordbruksverket (2011) Lantrasbevarande – Biologisk mångfald för framtiden, Jordbruksinformation 16,
lig: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/notkreatur/avel/darforardetviktigtattbevarahusdjursraser.4.62af51191240430af4d8004438.html> [2015-05-15]
- Jordbruksverket (2009) Handlingsplan för långsiktigt uthållig förvaltning av svenska husdjursgenetiska resurser under perioden 2010-2020. Tillgänglig: <https://www.jordbruksverket.se/download/18.62af51191240430af4d80004403/Handlingsplan+f%C3%B6r+svenska+husdjursgenetiska+resurser.pdf> [2015-05-15]
- Jordbruksverket (2006) Inkorsning av andra raser i hotade svenska husdjursraser, policydokument, Jackis Lannek,
lig: <http://www.jordbruksverket.se/download/18.7a446fa211f3c824a0e80001>

[71732/1370040801178/Policy%2Boch%2Brekommendationer%2Bbrasinkorsning.pdf](http://www.jordbruksverket.se/download/18.36e05abf121ce0f2abe8000100/1370041349503/Policy%2Boch%2Brekommendationer%2Bbrasinkorsning.pdf) [2015-05-15]

Jordbruksverket, (2003). Beskrivning av Jordbruksverkets verksamhet med klassificering av slaktkroppar, Kontrollenheten

lig: <http://www.jordbruksverket.se/download/18.36e05abf121ce0f2abe8000100/1370041349503/Beskrivning+SJV+verksamhet+med+klassificering+av+slaktkroppar.pdf> [2015-05-15]

Jordbruksverket (1992), Biologisk mångfald Djur -Bevarandet av genresurser i

rige <http://www.jordbruksverket.se/download/18.7409fe2811f8e7990b88000216/1370040772333/Riokonventionen%2C+till%20C3%A4mpning+i+Sverige.pdf> [2015-05-15]

Hallander, Håkan (1989). *Svenska lantraser: deras betydelse förr och nu.*

Veberöd: Blå ankan

Holloway L., *What a Thing, then, is this Cow...": Positioning Domestic Livestock Animals in the Texts and Practices of Small-Scale "Self-Sufficiency"*, *Society and Animals*, 11, 2, 145-165(21), 2003

Holloway, Lewis, *Smallholding, hobby-farming, and commercial farming: ethical identities and the production of farming spaces*, *Environment & Planning A*, Nov, 2002, Vol.34(11), p.2055-2070 [Peer Reviewed Journal

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lowenthal, David (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press

Matzon, Curt (2002). *Lantraser i fara: husdjurens mångfald*. Solna: Världsnaturfonden WWF

Nilsson, Robert, 2015, Krönika, Tidningen Fjällkon, 1/2015

Olsson, Ronny, 2012, Lantraser – mina favoriter!, Tidningen Åter 2/2012

Risan, Lars Christian (2003). *Hva er ei ku?: Norsk rødt fe som*

teknovitenskap og naturkultur. Oslo: Det historisk-filosofisk fakultet, Universitetet i Oslo

Rydström, Elisabeth, 2015, Krönika, Tidningen Rödkullan 1/2015

Svensk Fjällrasavel, 2015, Fjällrasen. Tillgänglig: www.fjallko.se/fjallrasen [2015-05-19]

Svensk Fjällrasavel, 2015, Historik, Tillgänglig: www.fjallko.se/historik [2015-05-19]

Svensk Fjällrasavel, 2015, Mjölkkaseiner.

lig: www.fjallko.se/mjolkcaseiner [2015-05-19]

Svenska rödkulleföreningen, 2015, Historik,

lig: www.rodkullan.se/historik [2015-05-19]

Avelsplaner

Föreningen Svensk

vel: <http://www.jordbruksverket.se/download/18.7a446fa211f3c824a0e8000172052/1370040928966/Avelsplan+f%C3%B6r+fj%C3%A4llras.pdf>

Föreningen för äldre svensk

skap: <http://www.jordbruksverket.se/download/18.6a9d66ed13894dfca8f8000748/1370040668999/F%C3%B6reningen+%C3%84ldre+Svensk+Boskap%2C+slutlig.pdf>

Svenska

en. <http://www.jordbruksverket.se/download/18.7a446fa211f3c824a0e8000172053/1370040929050/Avelsplan+f%C3%B6r+svensk+r%C3%B6dkulla.pdf>

Föreningen

kor: <http://www.jordbruksverket.se/download/18.1d7062ed133ee6f948680001298/1370040628314/Avelsplan+f%C3%B6r+allmogekon>

Webbsidor

Föreningen för äldre svensk boskap: <http://www.boskap.nu/foreningen.html>

Föreningen Svensk Fjällrasavel: <http://www.fjallko.se/>

Sveriges Rödkulleförening: <http://www.rodkullan.nu/startside>

Föreningen Allmogekon: <http://www.allmogekon.se/>

Föreningen Sveriges Fäbodbrukare: <http://fabod.nu/>

Förbundet Sveriges småbrukare: <http://www.sverigessmabrukare.se/>

Alternativhemsidan: <http://www.alternativ.nu/>

Avelsföreningen för Svensk Hollstein: <http://www.svenskholstein.se/>

SRB föreningen <http://srb-foreningen.se/>

Sveriges Jerseyförening: <http://www.svenskjersey.se/>

Svenska Highland Cattle föreningen: <http://www.highland.nu/>

Svenska Charolaisföreningen: <http://www.charolais.nu/>

Svenska Simmentalföreningen: <http://www.simmental.se/>

Svenska Herefordföreningen: <http://www.hereford.nu/sv-SE>

Muntliga källor

Krister Kortebäck, Ordförande Föreningen Allmogekon, 18/2- 2015

Robert Nilsson, fd Ordförande Föreningen Svensk Fjällrasavel 28/3- 2015

Elisabeth Rydström, Ordförande Svenska rödkulleföreningen, 17/4- 2015